

Свинаренко Наталія Олександрівна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри української філології та історії

Навчально-науковий інститут Міжнародних відносин

Харківський національний економічний

університет імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8972-0025>

ПРО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УНІКАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРНО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ XX ст.

Анотація. Метою даної роботи є аналіз проблеми збереження унікальної архітектурно-культурної спадщини Карпатського регіону України на початку XX ст. Відповідно, наявність в Україні значної кількості костьолів має зацікавити представників тих народів, що будували на початку XX ст. ті храми: італійців, німців, словаків, угорців. Завдяки сучасній популяризації, через медіа-ресурси, цієї унікальної історико-архітектурної спадщини можна відновлювати храми Карпат та Закарпаття, що потребують негайної реставрації.

Ключові слова: карпатський регіон, місцеві громади, пам'ятки релігійної архітектури, римо-католицькі храми.

ON THE PROBLEMS OF PRESERVING THE UNIQUE ARCHITECTURAL AND CULTURAL HERITAGE OF THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE 20TH C.

Annotation. The purpose of this work is to analyze the problem of preserving the unique architectural and cultural heritage of the Carpathian region of Ukraine at the beginning of the 20th c. Accordingly, the presence of a significant number of churches in Ukraine should interest representatives of those nations that built

those churches at the beginning of the 20th c.: Italians, Germans, Slovaks, Hungarians. Thanks to the modern popularization, through media resources, of this unique historical and architectural heritage, it is possible to restore the churches of the Carpathians and Transcarpathia that require immediate restoration.

Keywords: Carpathian region, local communities, monuments of religious architecture, Roman Catholic churches.

Вступ. Історично так склалося, що Карпатський регіон був мультикультурним регіоном України, адже на відносно малій території співіснувало чимало етносів і конфесій. На початок XX ст. у столиці Галичини, завдяки щедрій діяльності відомих благодійників, були чудові музеї, бібліотеки, театри, костьоли, пам'ятники, виходила друком значна кількість газет, журналів і працювало багато видавництв. У селах же життя було зовсім іншим - римо-католицькі храми будувалися поряд з греко-католицькими, і це будувалося за рахунок місцевих вірян [4, с.325]. Свого часу австрійська адміністрація активно заселяла турківські Карпати німцями зі Швабії, даючи їм численні пільги і водночас для надання місцевому населенню наочного прикладу цивілізованих методів ведення сільського господарства (на той історичний період). Тож поряд із традиційними трибанними дерев'яними церквами в Карпатах і на Закарпатті з'явилися дерев'яні німецькі кірхи.

Метою даної роботи є аналіз проблеми збереження унікальної архітектурно-культурної спадщини Карпатського регіону України на початку XX ст.

Яскравий приклад появи нових римо-католицьких костелів (чи капличок - у селах), наприкінці XIX- на початку XX століття, це історія Перечина на Закарпатті. Завдяки появі залізничної дороги та станцій Великий Березний, Перечин, відома тоді європейська акціонерна фірма «Бантлін» почала будувати хімічний завод у Перечині у 1893 р. Завдяки бурхливому розвитку промисловості і роботі залізниці зросло населення за рахунок іноземних

фахівців: італійців, німців, словаків, угорців, яких запросив «Бантлін». Число римо-католиків за дуже короткий час зросло приблизно до 700 осіб, Перечинська римо-католицька спільнота утворилася у 1902 р.[3]. Вони почали наполягати на будівництві римо-католицького храму, бо до того вони змушені були відвідувати греко-католицький храм святого Миколая, споруджений на г. Гурка [3]. У інших населених пунктах ситуація, певною мірою, була схожою. Іншими словами, через появу іноземних інвесторів, на західноукраїнських землях з'явилися нові елементи культової релігійної архітектури тих людей, що жили на наших землях.

На Львівщині є 8 збережених та 9 незбережених дерев'яних римо-католицьких костелів та каплиць першої половини ХХ ст. До збережених храмів належать: каплиця Святих апостолів Петра і Павла у Вовчому, Турківщина (1900) - для польськомовних німців; костел Святого Франциска Боргяша в Розлучі Турківщина (1901-1902) - для німців; каплиця Зустрічі Найсвятішої Панни Марії у Нагірному (Анабергу) Сколівщина (1920) - для німців; костел у Пикуловичах Пустомитівщина (1921) - для поляків; каплиця у Купичволі Жовківського району (1924) - для поляків; каплиця Матері Божої в Ільнику Турківщина (1932-1933) - для поляків; каплиця в Язлівчику Бродівщина (арх. К.Муженьський, 1933) - для поляків; костел у Рудно - для поляків (арх. Людвік Вельтже, 1935) [2]. До незбережених храмів належать: костелик у Липівці, Дрогобиччина (1904); костел Святого Франциска Асизького капуцинів у Львові на вул. Замарстинівській (1904); каплиця у Сянках, Турківщина (1907); каплиця у Бовдурах, Бродівщина (поч. ХХ ст.); костелик у Львові на вул. Сяйво - Левандівка (арх. Заремба, 1921-1923); костел Святого Миколая у Лановичах, Самбірщина (арх. Е. Червінський, 1927); каплиця Матері Божої Неустанної Помочі у Львові на Збоїщах - вул. Гетьмана Мазепи, 46 (1932-1933); костел Непорочного Зачаття Найсвятішої Панни Марії у Летні, Дрогобиччина (1932-1934); костел Народження Найсвятішої Панни Марії у Ступниці Польській, Дрогобиччина (інж. Я.Домбровський; інж. О. Кшивоблоцький, 1933-1934 [2].

Проаналізувавши авторитетну наукову літературу, треба зазначити, що у першій половині XX ст. дерев'яні римо-католицькі храми Галичини будувалися, переважно, в центрі поселень, звичайно - при дорозі чи на пагорбі, не надаючи особливої уваги їх розташуванню [5, с.817]. Відразу помітно, що у сільських місцевостях домінуючу роль храму забезпечувала також його висота, зокрема, стрімка вежа, що значно переважала висоту оточуючої навколо забудови.

Також дослідники зазначають, що для дерев'яних костелів першої половини XX ст. Галичини характерні такі типи побудови планів костелів: складний дводільний (каплиця у Купичволі), простий тридільний (каплиця у Вовчому), складний тридільний (каплиця в Язлівчику), красніцького типу (костели в Розлучі і Рудно, каплиця у Львові на Збоїщах) та у формі латинського хреста (каплиці в Нагірному та Ільнику, костели в Пикуловичах та Ступниці Польській) [5, с.816]. Костелів чи каплиць, зведених у той час, у традиційній формі грецького хреста не виявлено.

Унікальну історико-архітектурну спадщину дерев'яних римо-католицьких храмів окресленого періоду за формою побудови спеціалісти поділяють на три типи: з квадратною навою (каплиці в Нагірному, Купичволі, Ільнику, Язлівчику, на Збоїщах, костелик на Левандівці, костел в Ступниці Польській), півтора квадрату (каплиця у Вовчому та костели в Розлучі і Рудно) та два квадрати (каплиця в Пикуловичах); а за геометрією вівтаря дерев'яні костели Львівщини першої половини XX ст. диференційовано на два типи: з прямокутним (каплиці в Нагірному, Язлівчику, костел в Лановичах) і гранчастим (каплиці у Вовчому, Ільнику, Пикуловичах, Купичволі, на Збоїщах, костели в Розлучі, Ступниці Польській та Рудно, костелик на Левандівці)[2].

Станом на зараз, Костел святого Роха в Борині, де теж є невелика католицька громада, уже відновлений. Завдяки співпраці благодійників, місцевого самоврядування, членів общини храм відбудовували спільно з польськими жертводавцями [1]. Ще дві дерев'яні кірхи/костели Турківщини – в Ільнику та Вовчому – перебувають не в кращому стані та потребують

негайного реставрування [1]. Побудовані приблизно тоді ж, між 1900 і 1910 рр., вони менші за розлуцький костел, не такі величні, тому селяни називають їх «каплицями».

До підніжжя невеликої Гурка, знаходиться римо-католицький костел святого Августина, який у 2006 р. відзначив свій славний ювілей-100 річчя. У 1905 р. італієць Гайотто Франческо купує від родини Зіма Ференца земельну ділянку під будівництво костела. Для будівництва храму місцевий завод виділив 10 тис. крон та решту грошей склали пожертви самих вірян. 34-метровий костел був збудований і висвячений у день святого Августина 1906 р. [3]. У костелі є корпуси та секрестія, прекрасний орган, корпус церковного органу виготовлений був у середині XIX ст., а внутрішні частини між 1920-1939 рр. [3]. Величезною заслугою у тому, що зараз цей храм радує око відвідувачів, є бережливе ставлення місцевої громади, духовне виховання місцевих людей, мудрість місцевого керівництва.

Після атеїстичних радянських реформ, першими місіонерами на Закарпатті за незалежності України були представники із Словаччини. У 1993 р. згідно рішення Апостольського Нунція на Україні Антоніо Франко центром місіонерської діяльності стає м. Перечин, організовувались літні табори для оздоровлення і відпочинку дітей і дорослих у Синяку, паломництво два рази в Рим, в Угорщину, в Марію-Повч до Львова на зустріч із Папом Іоаном Павлом II, великим святом було відзначено день святого Августина у 2000 р. [3].

Висновки. Таким чином, у Карпатському регіоні на початку XX ст. у зв'язку з розвитком капіталістичних відносин, потрапляє значна кількість європейців римо-католицького сповідання, внаслідок чого активно будуються як дерев'яні, так і кам'яні храми у різних населених пунктах краю. Їх архітектура помітно відрізняється своїми унікальними особливостями від римо-католицьких храмів, які відвідували місцеві українці. Відповідно, наявність в Україні значної кількості костьолів має зацікавити представників тих народів, що будували на початку XX ст. ті храми: італійців, німців, словаків, угорців. Тож, завдяки сучасній популяризації, через медіа-ресурси,

цієї унікальної історико-архітектурної спадщини можна відновлювати храми Карпат та Закарпаття, що потребують негайної реставрації.

ЛІТЕРАТУРА

1.Будзінський О. Карпати: костели та кірхи. URL: <https://zbruc.eu/node/12981> (дата звернення 23.04.2025).

2.Дерев'яні костели Львівщини першої половини XX ст. URL: http://www.derev.org.ua/biblio/articles/merje_derev-kostely.htm (дата звернення 23.04.2025).

3.Костел Святого Августина, Перечин. URL: <https://karpaty.rocks/kostel-svyatogo-avgustina-perechin> (дата звернення 23.04.2025).

4. Свинаренко Н.О., Сулова Т.О. Про актуальні проблеми та перспективи розвитку у сфері релігійного туризму Карпатського регіону // Матеріали їх міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева) 06-07 березня 2025 року. «Управління розвитком соціально-економічних систем». Частина 3. Харків, 2025. С.322-327.

5. Січинський В. Архітектура дерев'яна. Енциклопедія українознавства. Київ, 1995. Т. 3. С .816-818.